

Wykład 11-12

Kontrola i bezradność społeczna

Dariusz Doliński
SWPS Wrocław

POCZUCIE SPRAWSTWA

- White i jego motywacja kompetencji
- [Zmiany następujące w kolejnych stadiach rozwoju człowieka polegają na poszerzaniu sfer wpływu w środowisku fizycznym i społecznym].
- Skuteczność – esencja rozwoju osobowości
- deCharms i jego koncepcja źródła i pionka

Badania Langer i Rodin jako przykład doniosłości sprawowania kontroli

- Badania w domu starców (91 osób)
- (1) Grupa z możliwością wpływania na swój los
- (2) Grupa z zapewnieniem badanym pensjonariuszom pełnego komfortu przy braku kontroli
- (3) Grupa kontrolna

Grupa 1 (kontrola)

- Decyzje o umeblowaniu pokoi
- „Jesteście odpowiedzialni za informowanie nas o wszystkich nieprawidłowościach”
- Jesteście odpowiedzialni za rozwój roślinki, która dostajecie w prezencie
- W czwartki i piątki będą wyświetlane filmy – zdecyduj czy chcesz i kiedy chcesz...

Grupa 2 (komfort)

- Uczynimy wszystko, by Wasze pokoje były jak najlepiej i jak najsensowniej umeblowane.
- Pielęgniarki będą dbały o wszystko
- Roślinki, które dostaliście w prezencie personel ustawi w waszych pokojach i będzie o nie dbał.
- W czwartek i piątek będziemy wyświetlać filmy. Poinformujemy Cię kiedy masz przyjść...

Grupa 3 (kontrolna)

- Żadnych oddziaływań

Różnice między ankietą wstępną a ankietą wypełnianą po 3 tygodniach : samoocena

	Grupa „kontrola własnego losu”	Grupy „komfort”
Ogólne zadowolenie	+ 0,28	- 0,12
Aktywność fizyczna	+ 0,20	-1,28
Funkcjonowanie intelektualne	+ 0,29	-0,37

Oceny dokonywane przez personel

Stan ogólny	+3,97	-2,39
Odwiedzanie innych pacjentów	+6,78	-3,30
Odwiedzanie innych osób	+2,14	-4,16
Rozmowy z personelem	+8,21	+1,61

Śmiertelność badanych po 18 miesiącach

- 15% z grupy „kontrola”
- Po 30% z grup „komfort” i kontrolnej

POCZUCIE ZEWNĘTRZNEGO vs. WEWNĘTRZNEGO UMIEJSCOWIENIA KONTROLI

- JULIAN ROTTER
- - przekonania powstają na drodze generalizacji doświadczeń
- - raczej zabarwiają niż determinują przekonania o możliwości kontrolowania konkretnych sytuacji

Przykłady alternatywnych twierdzeń ze skali Rottera:

- (2A) Wiele przykrych rzeczy jest częściowo spowodowanych pechem
- (2B) Nieszczęścia, jakie zdarzają się ludziom są wynikiem popełnianych przez nich błędów
- (23A) Nie mogę pojąć czym kierują się nauczyciele, wystawiając mi oceny
- (23B) Moje oceny zależą bezpośrednio od tego, jak dużo się uczę

Osoby o wewnętrznym umiejscowieniu poczucia kontroli wzmocnień

- Hazard – raczej unikanie, racjonalność, brak *biasów*
- Aktywność polityczna – większa (wybory, protesty, marsze)
- Większa skuteczność w przekonywaniu innych, mniejsza podatność na perswazję ze strony innych.
- Palenie tytoniu
- Motywacja osiągnięć
- Konformizm

Rodzice ludzi o wewnętrznym umiejscowieniu poczucia kontroli

- Bardziej czuli
- Bardziej konsekwentni w egzekwowaniu dyscypliny
- Bardziej nastawieni na uczenie dzieci odpowiedzialności za własne czyny
- Mniej autorytarni, mniej restrykcyjni

Badania Sims & Baumann 1972

- Śmiertelność w czasie tornado w Alabamie i Illinois związana z LOC!!!!
- Częstość używania prezerwatyw (badania Sun)

Burger: pragnienie kontroli

- Pragnienie kontroli jako zmienna sytuacyjna i indywidualna
- Wzorzec A zachowania i negatywne konsekwencje nadmiernej potrzeby kontroli

MOTYWACJA OSIĄGNIĘĆ

- Hipotetyczna tendencja do osiągnięcia sukcesu (**T_s**)
- $T_s = P_s$ (prawdop. sukcesu) \times W_s (jego wartość)
- $W_s = (1 - P_s)$
- $T_s = P_s \times (1 - P_s)$
- T_s osiąga wartość maksymalną przy $P_s = 0,5$

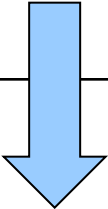
Tendencja do unikania porażek (T_p)

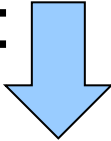
- $T_p = P_p$ (prawd. porażki) \times W_p (ujemna wartość niepowodzenia)
- „Im pewniejszy sukces (łatwiejsze zadanie), tym większe poczucie klęski w przypadku porażki: $W_p = -P_s$
- Oczywiście: $P_s = 1 - P_p$
- $T_p = P_p \times -(1 - P_p)$
- T_p osiąga maksimum przy $P_s=0,5$ (a więc przy zadaniach średnio trudnych)

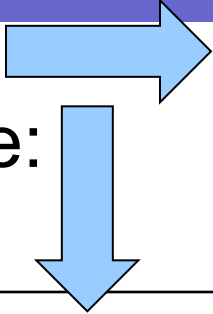
Iluzja kontroli

- Zdarzenia kontrolowalne i niekontrolowalne
- Paradoks Pascala

Paradoks Pascala

Realnie Sądzę, że		BÓG ISTNIEJE	BOGA NIE MA
			
BÓG ISTNIEJE			
BOGA NIE MA			

Realnie Sądzę, że: 	BÓG ISTNIEJE	BOGA NIE MA
	OK	
BÓG ISTNIEJE		
BOGA NIE MA		OK.

Realnie Sądzę, że:		BÓG ISTNIEJE	BOGA NIE MA
		OK	Drobne niedogodności
		BÓG ISTNIEJE	
		BOGA NIE MA	
		Tragedia, potępienie wieczne	OK.

Realnie Sądzę, że	LOSOWE	SPRAWNOŚC IOWE
	OK	
LOSOWE		
SPRAWNOŚC CIOWE		OK.

Realnie Sądzę, że:	LOSOWE	SPRAWNOŚC IOWE
	OK	Spore kłopoty, czasem nawet bardzo duże...
LOSOWE		
SPRAWNOŚC CIOWE	Niedogodność	OK.

Kształtowanie poczucia sprawstwa

- Doświadczanie własnej skuteczności
- Komunikaty werbalne

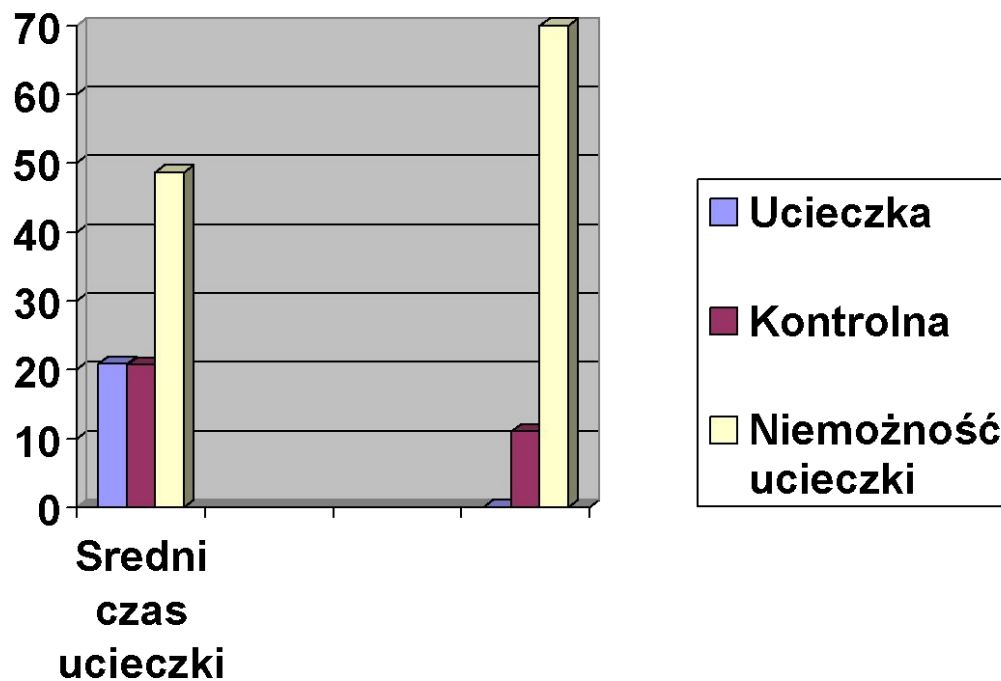
Wyuczona bezradność

- Pierwotna koncepcja Seligmana
- Faza treningowa – pies jest poddawany wstrząsoms elektrycznym, których nie może uniknąć, ani przed nimi uciec
- Faza testowa – pies umieszczany jest w skrzynce wahadłowej (pudło przedzielone przegrodą na dwie połowy)

Klasyczny eksperyment z 24 psami

- (1) Grupa ucieczki
- (2) Grupa bez możliwości ucieczki
- (3) Grupa kontrolna
- W grupach 1 i 2 psy w uprzężach z płytami koło głowy. Dotknięcie głowa płyty w grupie 1 – wyłączenie prądu. Psy w grupie 2 nie mają możliwości wyłączenia prądu, ale są sprzężone z psami a grupy 1

Średni czas ucieczki w skrzynce wahadłowej i procent psów, które pozostały bierne

Deficyty bezradnościowe

- Poznawcze (utrudnienie w nabywaniu asocjacji reakcja-wzmocnienie)
- Motywacyjne (zmniejszenie motywacji do emitowania nowych reakcji dowolnych)
- Emocjonalne (lęk a potem depresja)

Ogólność zjawiska wyuczonej bezradności

- Psy, koty
- Myszy, gołębie, złote rybki
- Ludzie
- Także przy bodźcach pozytywnych (pożywienie)

Wyuczona bezradność i życie

- Bycie dobrym pacjentem w szpitalu = bierność, uległość i rezygnacja z jakiejkolwiek kontroli (ufaj lekarzowi) – takie są oczekiwania i pacjentów i lekarzy.
- Filkenstein i Ramey (1977) eksperyment z niemowlakami, które mogły (vs. nie mogły) ruchami głowy sterować obrotami zawieszanej nad łóżeczkiem zabawki
- Te, które nie mogły nie opanowały tej umiejętności, (gdy już potencjalnie mogły).

Chorpita & Barlow (1998)

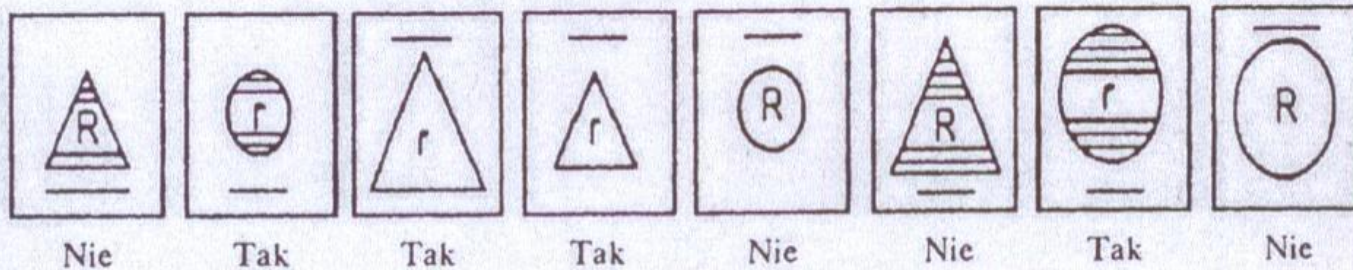
„Wczesne doświadczenie ograniczonej kontroli może sprzyjać stylowi poznawczemu sprzyjającemu interpretowaniu zdarzeń w kategoriach zagrożenia (vs. wyzwania) oraz podatności na lęki”

Inne ujęcia bezradności

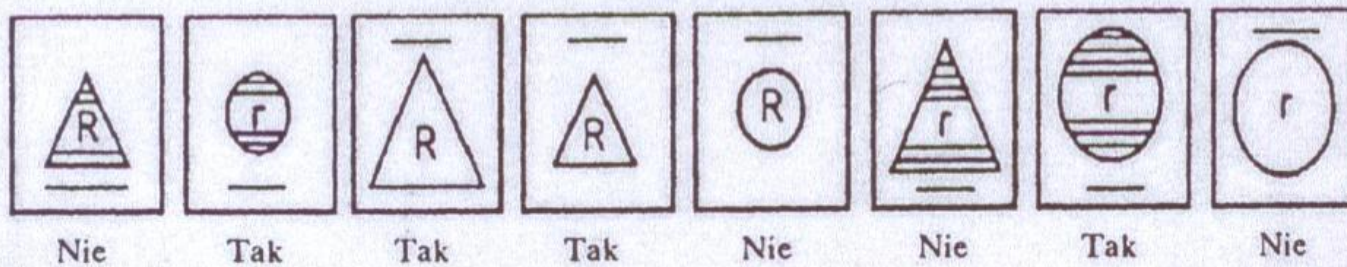
- Ujęcie atrybucyjne
- Przypisywanie niepowodzenia czynnikom stałym (jak brak zdolności) warunkiem wystąpienia bezradności
- Model sugestywny, ale ... nietrafny w świetle badań empirycznych
- Bezradność jako wyczerpanie poznawcze (model Kofty i Sędka)

Rys. 1. Przebieg informacyjnego treningu bezradności. Pokazano kolejno eksponowane figury wchodzące w skład pierwszego zadania w Eksperymentcie 1, wraz z informacją o obecności (TAK) lub nieobecności (NIE) poszukiwanej cechy. W grupie kontrolnej litera „r” jest cechą, którą należy wykryć.

GRUPA KONTROLNA

GRUPA TRENINGOWA

Faza testowa

- Unikanie przykrych dźwięków poprzez wciskanie odpowiedniego przycisku (jednego z trzech) w odpowiedzi na pojawiające się sekwencje światełek.

Egotystyczny model bezradności (propozycja Frankela)

- Faza treningowa: zadanie trudne w dwóch grupach eksperymentalnych, łatwe - w grupach kontrolnych
- Faza testowa: zadanie przedstawiane bądź jako równie trudne, jak w fazie pierwszej, bądź – wyraźnie trudniejsze
- DEFICYTY największe w grupie eksperymentalnej, dowiadującej się, że czeka ją podobnie trudne zadanie

Wyuczona... zaradność

- Seligman i Maier
- Najpierw psy w uprzęży z możliwością ucieczki od uderzania prądem
- Następnie: warunki w uprzęży bez możliwości ucieczki
- Finalnie: skrzynka wahadłowa
- Jeśli organizm NAUCZY się własnej skuteczności, to późniejsze niepowodzenia nie wyuczają go zbyt łatwo bezradności

Kontrola i odpowiedzialność: Model Rothbauma

- Kontrola silnie związana z odpowiedzialnością
- Dwa wyjątki: rozproszenie odpowiedzialności i depresja
- Wystarczalność i konieczność

WYSTARCZALNOŚĆ to zdolność działającego podmiotu do wywołania lub wstrzymania jakiegoś zdarzenia.

KONIECZNOŚĆ to brak takiej wystarczalności u innych ludzi

John obserwuje
tonącego ...

Informacja o wielkości wystarczalności ma większy wpływ na sąd o kontroli niż odpowiedzialności.

Informacja o wielkości konieczności ma większy wpływ na sąd o odpowiedzialności

W **depresji** spostrzeganie niskiej
wystarczalności innych implikuje spostrzeganie
własnej wysokiej konieczności

Rozproszenie odpowiedzialności wiąże się ze
spostrzeganiem wysokiej wystarczalności
innych ludzi

Rezygnacja z kontroli osobistej

- PRZYKŁADOWE PERSPEKTYWY:
- Burger – różnice indywidualne w nasileniu potrzeby sprawowania kontroli
- Miller – hipoteza minimaksowa
- Egotystyczne podstawy rezygnacji ze sprawowania kontroli

Paradoksalne konsekwencje iluzji kontroli

- Losowanie pytań dla innych
- Czy chcesz rzucać kostką?
- Sukces: Jeśli Ci się uda - klasa pójdzie do kina vs: Jeśli Ci się nie uda – klasa przyjdzie w sobotę pisać specjalny sprawdzian.
- Niezależnie od tego sukces- tylko 6 vs. od 2 do 6

Prawdopodobieństwo	NATURA	SUKCESU
sukcesu	Uniknięcie straty	Uzyskanie korzyści
Niskie	43%	60%
Wysokie	60%	80%

Unikanie osobistego wpływu na zdarzenia kontrolowalne

- Hipoteza minimaksowa S. Miller: Ludzie zorientowani są przede wszystkim na uniknięcie maksymalnego zagrożenia
- Badanie: pierwsza faza: badany i partner testowani w szybkości reagowania na bodźce. INFORMACJA ZWROTNA: JESTEŚ LEPSZY, JESTEŚ GORSZY, JESTEŚ TAKI SAM.
- Faza druga: wybierz kto weźmie udział w drugiej części, jeśli porażka = karanie prądem was obu

Eksperyment Burgera i wsp.

- Kto ma pobrać krew z Twojego palca?
- 75% - eksperymentator; 25% - ja sam
- Kto ma pobrać krew: ty, czy twój kolega?
- 62% - ja; 38% - kolega
- Silny związek decyzji ze skalą pragnienia kontroli Burgera i Coopera

Strube i Berry: analogiczne efekty dla uzyskiwania korzyści

- Eksperyment: FAZA (1) test wiadomości + informacja zwrotna o kompetencjach badanego i jego partnera (+, -, =)
- FAZA (2) Nagrody za najlepszy wynik w 25 zadaniach – kogo do ilu zadań desygnujesz ?
- Różnice międzypłciowe – kobiety chętniej rezygnują wyłącznie z kontroli nad bodźcami awersyjnymi

Motywy egotystyczne

- Eksperymenty, w których brak wiedzy o kompetencjach swoich i partnera wystarczającą przesłanką rezygnacji z kontroli